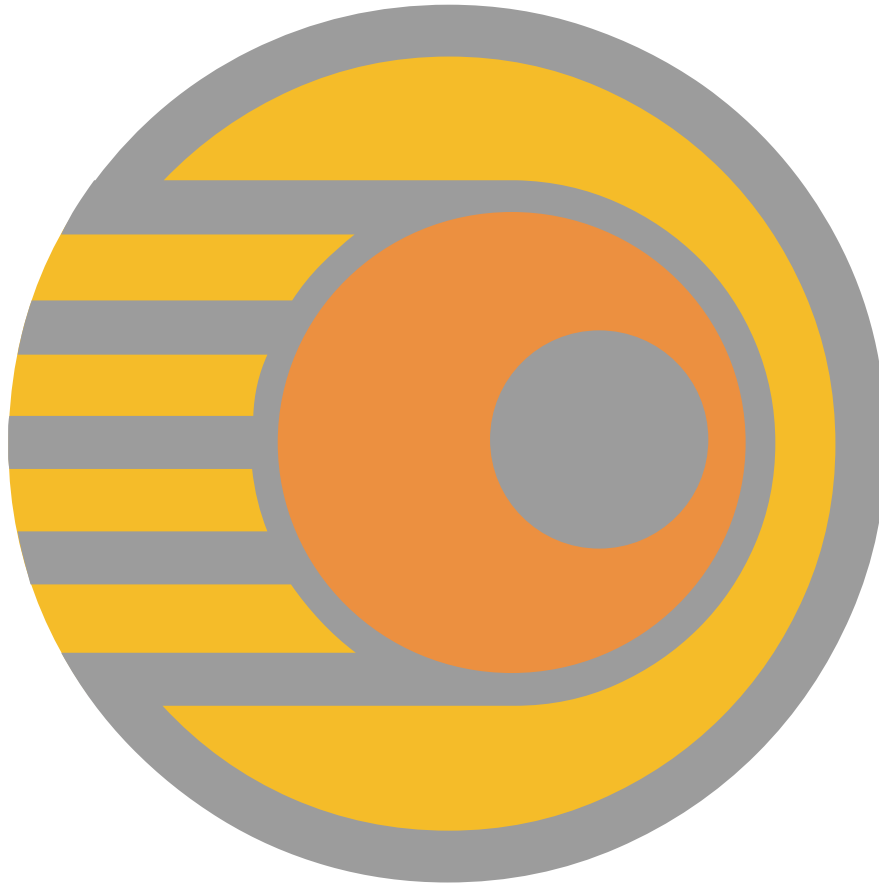


# REDOVISAR

2005:6



## Sjukfrånvaron i Sverige i ett europeiskt perspektiv 1983–2004

## 1 Inledning

### 1.1 Bakgrund och syfte

Den snabba ökningen av sjukfrånvaron i Sverige mellan 1998 och 2003 väckte frågor om i vilken utsträckning motsvarande utveckling förekommer i andra jämförbara länder. Då Riksförsäkringsverket utredde denna fråga 2002 framkom att sjukfrånvaron i Sverige uppvisar flera unika aspekter, både vad gäller nivå, utveckling och i viss mån förklaringsfaktorer (*Svensk sjukfrånvaro i ett europeiskt perspektiv RFV Analyserar 2002:11*). Sedan 1980-talet och fram till 2001 var sjukfrånvaron markant högre i Sverige, Norge och Nederländerna än i övriga jämförda länder. Variationerna i nivån på sjukfrånvaron i dessa länder har dessutom varit betydligt kraftigare och även närmare knuten till utvecklingen av arbetslösheten än i övriga undersökta länder. Den svenska sjukfrånvaron visade sig även vara mer koncentrerad till äldre, främst kvinnor, än i övriga undersökta länder.

Sedan 2003 har utvecklingen i Sverige vänt. Antalet dagar med sjukpenning var drygt 27 procent lägre under tolv månadersperioden fram till och med oktober 2005 än under motsvarande period 2001–2002. Samtidigt har även antalet sjukfall som varat kortare än två veckor (under vilka arbetsgivaren betalar ut sjuklön) minskat. Från det sista kvartalet 2002 till motsvarande period 2004 minskade antalet sjuklönedagar med omkring 12 procent.

### 1.2 Sjukfrånvaro, sjuklön och sjukpenning

Det mått som oftast diskuteras i Sverige, och som regeringen använt för sitt mål om en halverad sjukskrivning, är *antalet dagar* då sjukpenning betalas ut från Försäkringskassan. Detta är emellertid inget direkt mått på *sjukfrånvaro*. Till exempel ingår inte de första två veckorna av ett sjukfall då sjuklön betalas ut från arbetsgivaren<sup>1</sup>. Ett datamaterial som ger ett mer direkt mått på just sjukfrånvaro och som dessutom tas fram på ett jämförbart sätt i olika europeiska länder är de nationella arbetskraftsundersökningarna (Labour Force Surveys). Dessa baseras på intervjuer med ett representativt urval ur befolkningen. EUROSTAT har sammanställt statistik över dessa undersökningar sedan 1983.

Sjukfrånvaro studeras här bland *anställda* i åldern 20–64 år under perioden 1983–2004. Egna företagare, medhjälpande familjemedlemmar och arbetslösa ingår alltså inte. Däremot ingår till exempel deltidspensionärer och förtidspensionärer med partiell förtidspension som utöver sin pension har en anställning på deltid<sup>2</sup>. Sjukfrånvaro definieras här som hel frånvaro från arbetet under hela den vecka som intervjun avser. Enligt denna definition måste alltså frånvaron vara i minst 5 dagar. Det finns ingen information om kortare frånvaro än så och inte heller om hur länge sjukfallen sedan pågått.

---

<sup>1</sup> Den 1 januari 1997 till den 31 mars 1998 var sjuklöneperioden 4 veckor och den 1 juli 2003 till den 31 december 2004 var perioden tre veckor.

<sup>2</sup> Den 1 januari 2003 byttes förmånerna förtidspension och sjukbidrag i Sverige ut mot förmånerna sjuk- respektive aktivitetsersättning.

Det mått som studeras i denna rapport är hur stor andel som i ett land – eller i en grupp av länder – varit sjukfrånvarande enligt ovanstående definition i genomsnitt under ett eller flera år.

## **2 Jämförelse av sjukfrånvaron fram till 2004 i Sverige och sju andra europeiska länder**

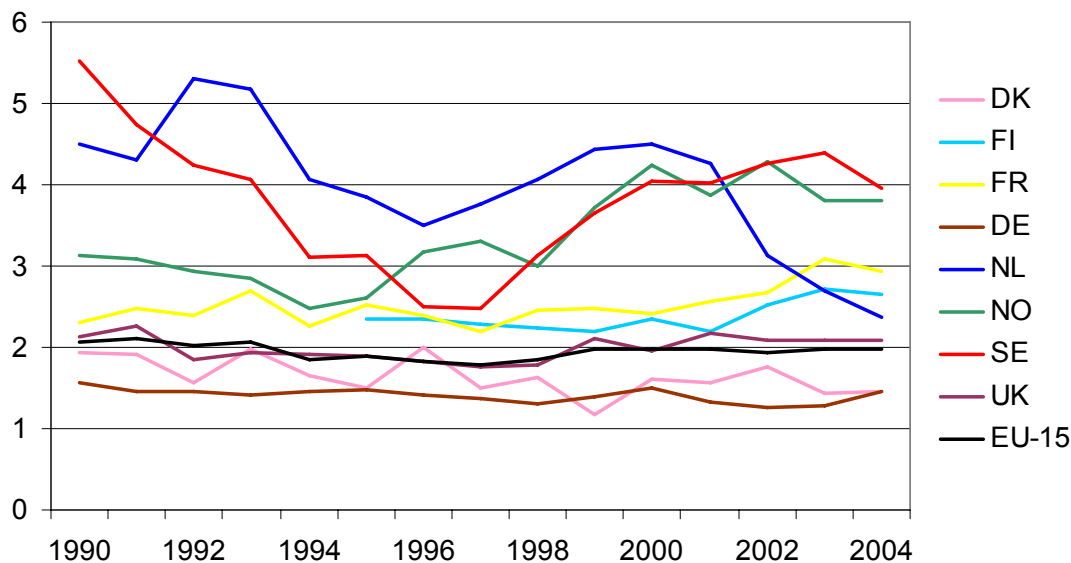
### **2.1 Allmän utveckling**

Den snabba ökningen av sjukfrånvaron som pågick i Sverige mellan 1998 och 2003 har nu förbytts i en nedgång som dessutom beräknas fortsätta ett antal år framöver. Fortfarande 2004 var sjukfrånvaron emellertid högre i Sverige än i övriga Västeuropa. Denna utveckling stämmer väl med det tidigare mönstret av sjukfrånvarons upp- och nedgångar. I Norge har sjukfrånvaron legat kvar på en hög nivå de senaste åren.

I det tredje av länderna som historiskt haft högst sjukfrånvaro, Nederländerna, har utvecklingen varit betydligt mer dramatisk. Mellan 2001 och 2004 nästan halverades sjukfrånvaron till den lägsta nivån på 20 år. Ett antal regeländringar kan vara bidragande orsaker till denna utveckling. Sedan 1996 betalar arbetsgivare i Nederländerna sjuklön under de första 52 veckorna av ett sjukfall. År 2002 utökades denna period under vissa förutsättningar till 2 år, och sedan januari 2004 förlängdes sjuklöneperioden generellt till två år. Under det första året av sjukfall kompletteras sjuklönen på 70 procent av bruttolönen med en ersättning från försäkringar som parterna på arbetsmarknaden har tecknat genom kollektivavtal. I de allra flesta fall uppgår ersättningen till hela mellanskillnaden mellan sjuklön och bruttolön, så att ersättningsgraden blir 100 procent. Under det andra året av ett sjukfall utbetalas endast sjuklönen på 70 procent av bruttolönen (*Att förhindra och förkorta sjukfrånvaro – erfarenheter från fyra länder, RFV Analyserar 2003:16*).

Under senare år har sjukfrånvaron ökat snabbt i Finland och Frankrike, där den historiskt varit betydligt lägre, så att den 2004 var högre i dessa båda länder än i Nederländerna.

### Sjukfrånvaro (%) bland anställda i åldern 20–64 år i åtta länder<sup>3</sup>

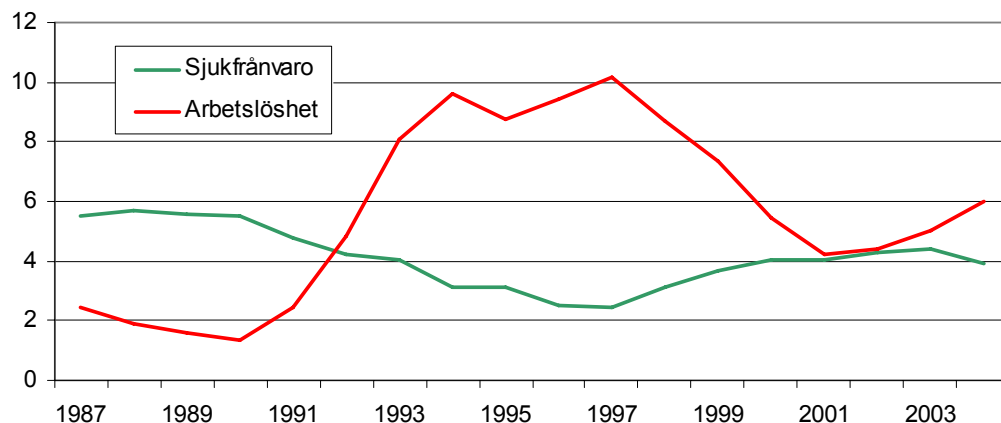


## 2.2 Sjukfrånvaro och arbetslöshet

Historiskt har sjukfrånvaron i tre länder, Sverige, Norge och Nederländerna gått upp när arbetslösheten gått ned och tvärtom. Det är främst två förklaringar som lyfts fram för att förklara detta mönster. Dels kan en högre arbetslöshet ha en avskräckande effekt på de anställda som drar sig mer innan de stannar hemma från arbetet för att inte riskera mista sin anställning. Dels kan en allmän nedgång i sysselsättningsnivån medföra att personer med svagare hälsa försvinner från arbetsmarknaden i högre utsträckning än andra. Detta mönster är en viktig skillnad mot flera av övriga undersökta länder där sjukfrånvaron legat på en betydligt lägre och mer stabil nivå som dessutom inte tycks ha påverkats nämnvärt av konjunkturen på arbetsmarknaden.

De senaste årens svenska utveckling har följt mönstret med en motsatt utveckling mellan arbetslöshet och sjukfrånvaro. Arbetslösheten har dock ökat snabbare än sjukfrånvaron minskat mellan 2001 och 2004.

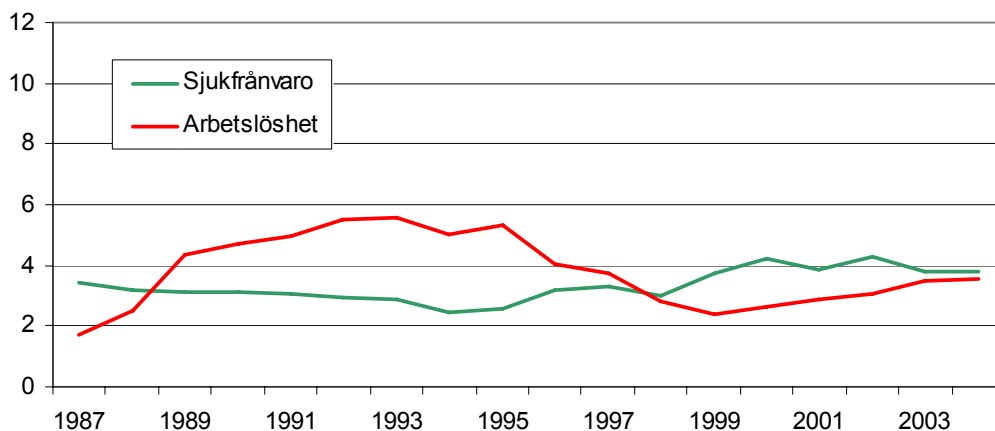
### Sjukfrånvaro (%) bland anställda och arbetslöshet som andel (%) av arbetskraften – Sverige



<sup>3</sup> DE = (Väst-)Tyskland , FR = Frankrike, FI = Finland, NL = Nederländerna, UK = Storbritannien och Nordirland, DK = Danmark, NO = Norge, SE = Sverige.

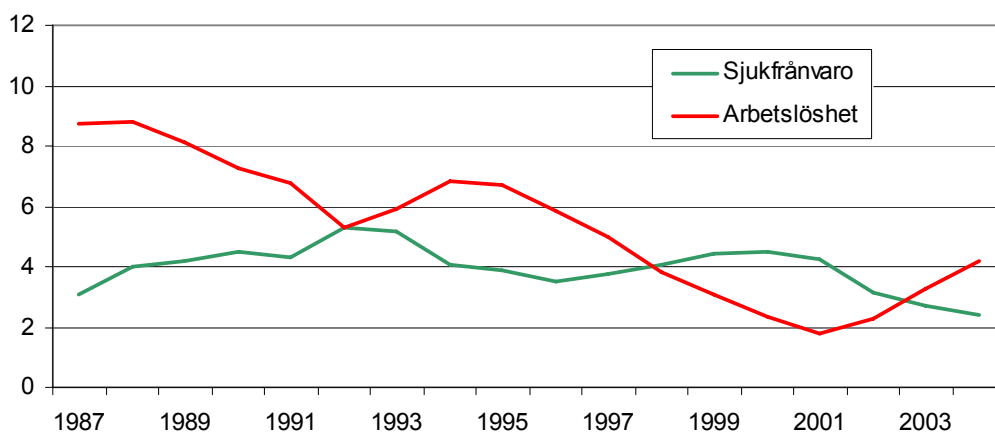
I Norge har sjukfrånvaron legat i stort sett stilla samtidigt som arbetslösheten stigit de senaste åren, om än från en internationellt låg nivå.

### Sjukfrånvaro (%) bland anställda och arbetslöshet som andel (%) av arbetskraften – Norge



Utvecklingen i Nederländerna fortsätter även den att följa mönstret med motsatta rörelser mellan nivån på arbetslösheten och sjukfrånvaron. Samtidigt har båda dessa orsaker till frånvaro från arbetet minskat generellt de senaste 15 åren. Denna utveckling motsvaras även av en snabb ökning av sysselsättningsgraden vilken pågått närapå oavbrutet de senaste 20 åren. År 1987 var omkring 62 procent av befolkningen i åldern 20 till 64 år sysselsatt i Nederländerna mot omkring 84 procent i Sverige. År 2004 hade andelen stigit till omkring 75 procent i Nederländerna medan den sjunkit till omkring 78 procent i Sverige. Främst berodde sysselsättningsökningen i Nederländerna på att sysselsättningsgraden bland kvinnor ökade från omkring 44 procent 1987 till omkring 67 procent 2004. Även bland män har dock sysselsättningsgraden ökat i Nederländerna.

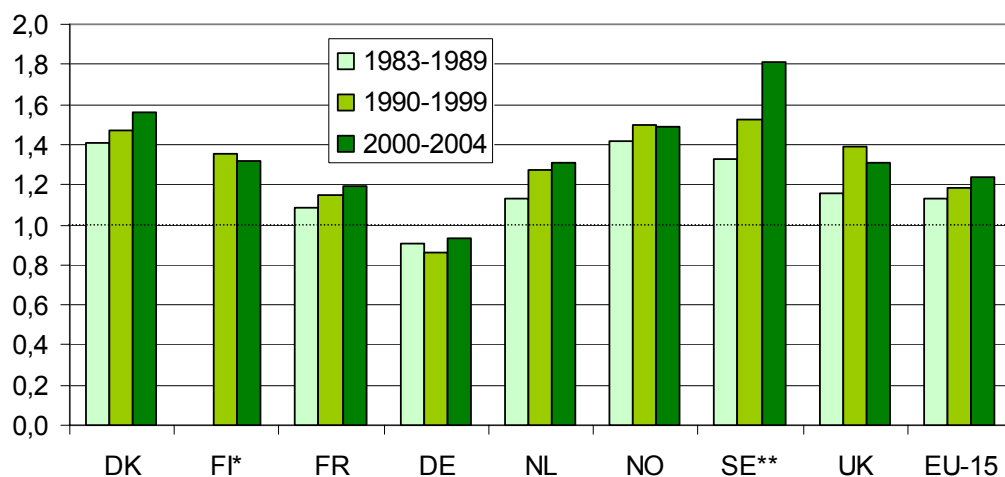
### Sjukfrånvaro (%) bland anställda och arbetslöshet som andel (%) av arbetskraften – Nederländerna



## 2.3 Kvinnors och mäns sjukfrånvaro

Kvinnor är oftare sjukskrivna än män i de allra flesta västeuropeiska länder. Sverige utgör det främsta exemplet på en generell utveckling i Västeuropa där skillnaderna i sjukskrivning mellan män och kvinnor ökar över tiden. Skillnaderna är över lag större i de Nordiska länderna än i övriga men det är endast i Sverige och Danmark som de ökat sedan 1990-talet.

### Kvot (Kvinnor/Män) mellan kvinnors och mäns sjukfrånvaro bland anställda 20–64 år, genomsnitt 1983–1989, 1990–1999 och 2000–2004

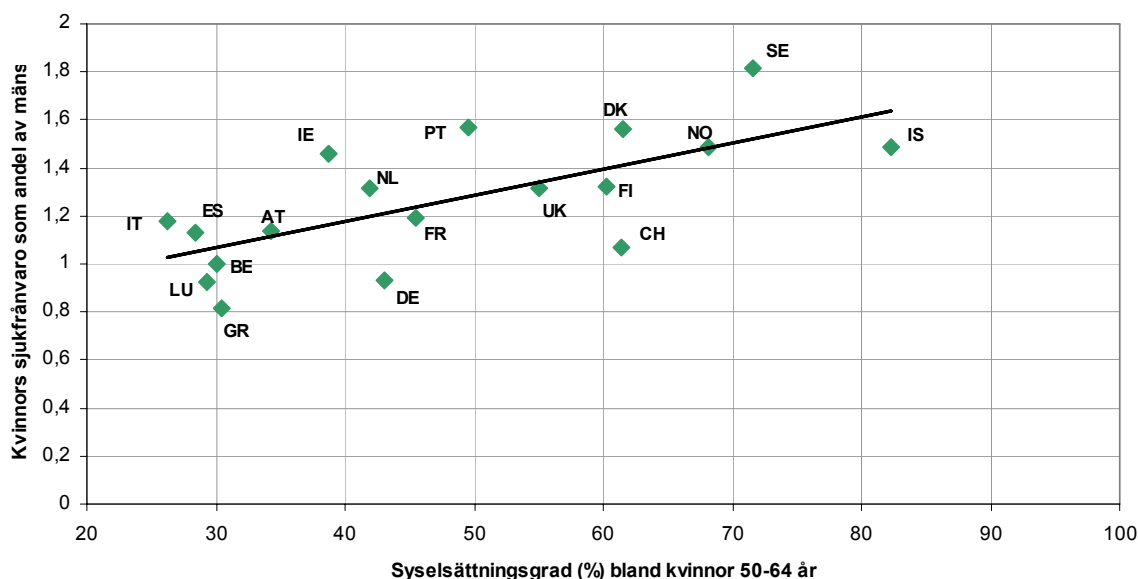


\* Data från 1995

\*\* Data från 1987

Att könsskillnaderna är betydligt större i de nordiska länderna kan delvis höra samman med den högre kvinnliga förvärvsfrekvensen här än i övriga Västeuropa. Med en större andel av alla kvinnor i arbetskraften ökar sannolikheten att kvinnor med svag hälsa deltar i arbetslivet vilket bör ha en förhöjande effekt på sjukfrånvaron per anställd. Effekten förstärks av att det främst är bland de något äldre kvinnorna som arbetskraftsdeltagandet är högre i Sverige än i de flesta övriga europeiska länder.

**Sysselsättningsgrad (%) bland kvinnor 50–64 år och relativ sjukfrånvaro (kvinnor/män) bland anställda (20–64 år) i Västeuropa<sup>4</sup> genomsnitt mellan 2000 och 2004 (korr=0,69)**



## 2.4 Sjukfrånvaro hos olika åldersgrupper

Sjukfrånvaron stiger snabbare med högre ålder i Sverige än i andra europeiska länder. I åldersgrupperna mellan 40 och 64 år är sjukfrånvaron högre i Sverige än i samtliga jämförda länder. I åldersgrupperna 20–39 år är sjukfrånvaron högst i Norge.

### Sjukfrånvaro (%) bland anställda uppdelat efter ålder, genomsnitt 2000–2004

	DK	FI	FR	DE	NL	NO	SE	UK	EU-15
20–29	1,4	1,3	2,0	0,7	2,3	3,1	2,0	1,4	1,3
30–39	1,3	1,7	2,2	1,0	3,2	3,7	3,3	1,8	1,6
40–49	1,5	2,7	2,8	1,4	3,7	3,9	4,1	2,2	2,1
50–59	2,1	4,0	4,3	2,3	4,6	4,8	5,9	3,0	3,1
60–64	2,1	3,8	4,5	2,6	3,5	7,6	8,0	3,3	3,5
20–64	1,6	2,5	2,7	1,4	3,4	4,0	4,1	2,1	2,0

En bidragande orsak till dessa skillnader i sjukfrånvaro mellan olika länder vilken lyfts fram i tidigare studier är att ålderssammansättningen av den sysselsatta befolkningen skiljer sig starkt åt (*Svensk sjukfrånvaro i ett europeiskt perspektiv RFV Analyserar 2002:11*). I Norge och Sverige är sysselsättningsgraden i åldrarna över 50 år betydligt högre än i de flesta andra jämförda länder. I åldersgruppen 60–64 år är sysselsättningsgraden i dessa båda länder dubbelt så hög som EU-genomsnittet (EU15).

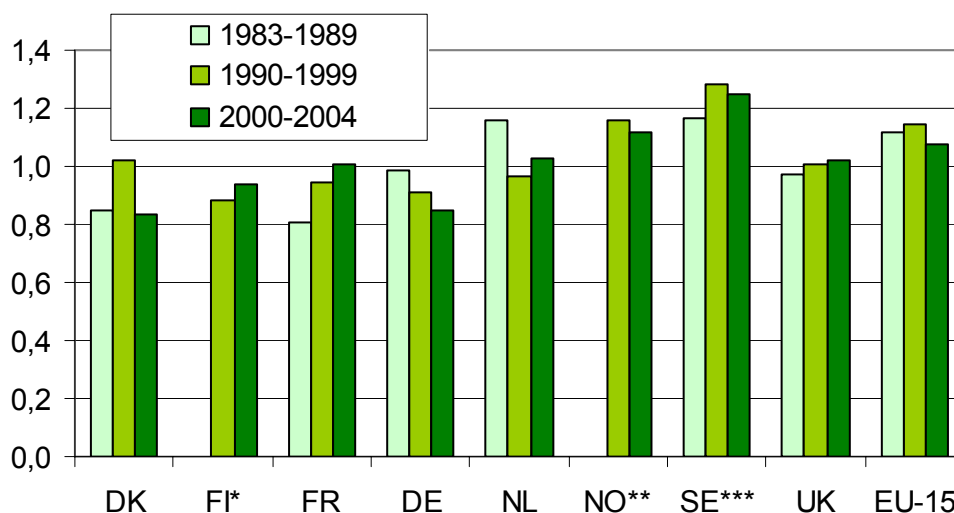
<sup>4</sup> GR = Grekland, LU = Luxemburg, DE = (Väst-)Tyskland, BE = Belgien, ES = Spanien, AT = Österrike, CH = Schweiz, IT = Italien, FR = Frankrike, FI = Finland, NL = Nederländerna, IE = Irland, PT = Portugal, UK = Storbritannien och Nordirland, DK = Danmark, NO = Norge, SE = Sverige, IS = Island.

**Sysselsättningsgrad (%) uppdelat efter ålder, genomsnitt 2000–2004**

	DK	FI	FR	DE	NL	NO	SE	UK	EU-15
20–29	76,1	68,9	62,6	68,4	82,9	75,3	69,4	75,1	65,4
30–39	85,9	82,3	79,8	80,3	84,6	85,3	84,4	80,8	78,9
40–49	85,7	83,9	81,6	81,5	82,3	86,1	85,9	82,4	79,1
50–59	78,8	72,6	65,4	67,6	66,9	79,7	81,4	72,0	63,6
60–64	35,8	26,4	11,4	24,0	21,3	52,1	52,8	38,6	25,1
20–64	78,0	72,8	68,3	69,3	75,1	79,7	78,1	74,6	68,1

**2.5 Hel- eller deltidarbete och sjukfrånvaro**

I Sverige har deltidsanställda betydligt högre sjukfrånvaro än heltidsanställda. Bland kvinnor var deltidsarbetandes sjukfrånvaro 25 procent högre än heltidsarbetande under åren 2000–2004. Bland män var skillnaden under samma period 47 procent. I övriga undersökta länder är skillnaderna mindre och deltidsanställda har i flera länder lägre sjukfrånvaro än heltidsanställda.

**Kvot (del-/heltidsanställda) mellan del- och heltidsanställdas sjukfrånvaro, genomsnitt 1983–1989, 1990–1999 och 2000–2004 – kvinnor**

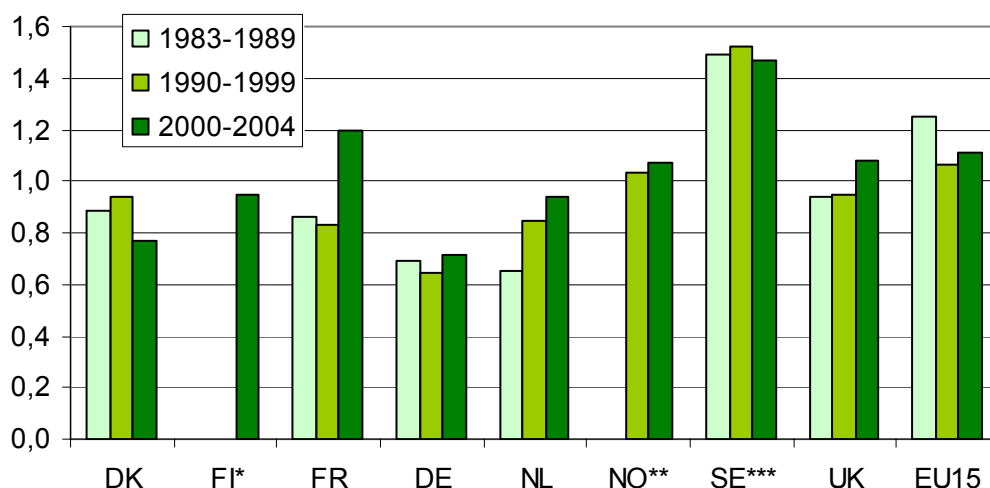
\* Data från 1995

\*\* För få observationer 1983–1989

\*\*\* Data från 1987



### Kvot (del-/heltidsanställda) mellan del- och heltidsanställdas sjukfrånvaro, genomsnitt 1983–1989, 1990–1999 och 2000–2004 – män



\* Data från 1995

\*\* För få observationer 1983–1989

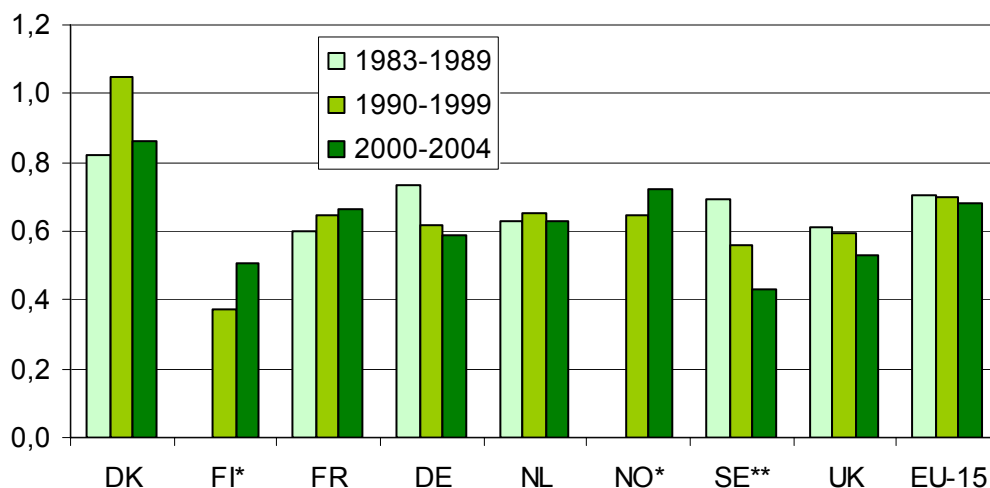
\*\*\* Data från 1987

## 2.6 Sjukfrånvaro bland fast och tillfälligt anställda

Tillfälligt anställda har betydligt lägre sjukfrånvaro än fast anställda i samtliga undersökta länder. I de 15 länder som i januari 2004 var medlemmar i EU var de tillfälligt anställdas sjukfrånvaro i genomsnitt drygt 30 procent lägre än bland de fast anställda under perioden 2000–2004. Allra störst var skillnaderna i Sverige där de tillfälligt anställdas sjukskrivning var omkring 57 procent lägre än bland de fast anställda. Andra länder med stora skillnader i sjukfrånvaro mellan fast och tillfälligt anställda var Storbritannien och Finland. Danmark och Norge tillhörde de länder där skillnaden var som minst.

I samtliga undersökta länder är andelen tillfälligt anställda högst i de yngsta åldersgrupperna vilket bör vara en del av förklaringen till att tillfälligt anställda har lägre sjukfrånvaro än fast anställda. I Sverige är andelen tillfälligt anställda något högre än i Västeuropa i genomsnitt. Detta gäller särskilt yngre kvinnor.

### Kvot (tillfälligt/fast) mellan tillfälligt och tillsvidareanställdas sjukfrånvaro, genomsnitt 1983–1989, 1990–1999 och 2000–2004



\* Data från 1995

\*\* Data från 1987

Andelen tillfälligt anställda har ökat i de flesta länder under flera år. Eftersom tillfälligt anställda har lägre sjukfrånvaro än fast anställd ligger det nära till hands att anta att denna utveckling skulle leda till en generellt lägre sjukfrånvaro. Tidigare studier har emellertid givit stöd åt att ökningen av andelen tillfälliga anställningar haft en dämpande effekt på sjukfrånvaron endast i Sverige (*Svensk sjukfrånvaro i ett europeiskt perspektiv RFV Analyserar 2002:11*).

## 2.7 Sjukfrånvaro i olika branscher

Generellt i Västeuropa gäller att sjukfrånvaron bland kvinnor är högre inom hälso- och sjukvård än inom basnäringar, industri och övrigt tjänstesektor. Andelen av de anställda kvinnorna som arbetar inom hälso- och sjukvårdssektorn är betydligt högre i de Nordiska länderna än i övriga länder. Sverige avviker inte från detta allmänna mönster förutom att nivån på sjukfrånvaron här generellt är högre.

### Sjukfrånvarande per bransch i procent av samtliga anställda, genomsnitt 2000–2004, kvinnor

	DK	FI	FR	DE	NL	NO	SE	UK	EU15
<b>Basnäringar och industrisektor*</b>									
andel i denna sektor	12,9	14,3	13,4	18,0	5,2	8,7	10,4	10,3	15,1
Andel sjukfrånvarande	2,2	3,0	3,3	1,4	4,3	5,7	6,2	2,5	2,2
<b>Hälso- sjukvård, m.m.</b>									
andel i denna sektor	35,2	29,4	19,2	18,9	16,9	35,3	33,6	21,5	19,1
Andel sjukfrånvarande	2,3	3,6	3,3	1,5	5,6	5,0	6,5	3,1	2,9
<b>Övrigt</b>									
andel i denna sektor	51,9	56,3	67,5	63,1	77,9	56,0	56,0	68,2	65,7
Andel sjukfrånvarande	1,6	2,4	2,8	1,3	3,5	4,6	4,4	2,2	2,0

\* jordbruk, skogsbruk, jakt, fiske, utvinning, tillverkning; energi- o vattenförsörjning, verkstads-industri, byggindustri

Bland män är det inom basnäringar och industrin som sjukfrånvaron är högst, i Sverige som i de flesta övriga av de jämförda länderna.

### Sjukfrånvarande per bransch i procent av samtliga anställda, genomsnitt 2000–2004, män

	DK	FI	FR	DE	NL	NO	SE	UK	EU15
<b>Basnäringar och industrisektor*</b>									
andel i denna sektor	31,0	38,4	32,1	42,5	14,9	28,5	32,5	30,3	34,6
andel sjukfrånvarande	1,7	2,5	2,7	1,5	4,0	3,7	3,3	2,0	1,9
<b>Hälso- sjukvård, m.m.</b>									
andel i denna sektor	6,4	4,0	4,8	4,7	3,2	7,2	5,8	4,8	4,5
andel sjukfrånvarande	–	2,1	2,9	1,0	4,1	3,4	3,0	2,4	1,8
<b>Övrigt</b>									
andel i denna sektor	62,6	57,6	63,0	52,9	81,8	64,3	61,7	64,9	60,8
andel sjukfrånvarande	1,1	1,8	2,2	1,3	2,7	2,8	2,6	1,7	1,5

\* jordbruk, skogsbruk, jakt, fiske, utvinning, tillverkning; energi- o vattenförsörjning, verkstads-industri, byggindustri

### 3 Sammanfattande kommentarer

Sjukfrånvaron har varierat kraftigt i Sverige under flera decennier. En undersökning genomförd av Riksförsäkringsverket (RFV) 2002 visade att Sverige, tillsammans med Norge och Nederländerna, intar en särställning i Västeuropa med en både högre nivå på sjukfrånvaro och kraftigare svängningar än i andra jämförbara länder. Syftet med föreliggande studie är att undersöka om de mönster som kunde påvisas då fortfarande gäller för åren 2002–2004. Uppgifter om sjukfrånvaro bland anställda i Västeuropeiska länder har hämtats från de nationella arbetskraftsundersökningarna.

Ett viktigt resultat av den tidigare RFV-studien var att skillnaderna mellan länder delvis beror på skillnader i sammansättningen av gruppen anställda. I föreliggande studie har hänsyn inte tagits till hur olika faktorer som kan påverka sjukfrånvaron samvarierar. De samband som presenteras mellan sjukfrånvaro och diverse andra faktorer kan därför inte direkt tolkas som orsakssamband.

Den snabba ökningen av sjukfrånvaron som pågick i Sverige mellan 1998 och 2003 har nu förbytts i en nedgång som dessutom beräknas fortsätta ett antal år framöver. Fortfarande 2004 var sjukfrånvaron emellertid betydligt högre i Sverige än i övriga Västeuropa. Denna **utveckling** stämmer väl med det tidigare mönstret av sjukfrånvarons upp- och nedgångar i Sverige. Även denna gång sammanfaller nedgången i sjukfrånvaron dessutom med en parallell uppgång av arbetslösheten. I Norge har sjukfrånvaron legat kvar på en hög nivå de senaste åren medan den i internationell jämförelse låga arbetslösheten har stigit något. I det sista av de tre länder som historiskt haft högst sjukfrånvaro, Nederländerna, har utvecklingen varit betydligt mer dramatisk. Mellan 2001 och 2004 nästan halverades sjukfrånvaron till den lägsta nivån på 20 år. Samtidigt har sjukfrånvaron ökat relativt snabbt i både Finland och Frankrike, där den historiskt varit betydligt lägre, så att den 2004 var högre i dessa länder än i Nederländerna.

**Kvinnor** sjukskrivs mer än **män** i de allra flesta europeiska länder. Absolut störst är skillnaderna i Sverige där de dessutom ökar över tid.

Sjukfrånvaron stiger snabbare med högre **ålder** i Sverige än i andra europeiska länder. I åldersgrupperna mellan 40 och 64 år är sjukfrånvaron högre i Sverige än i samtliga jämförda länder.

I Sverige har **deltidsanställda** betydligt högre sjukfrånvaro än heltidsanställda, oberoende av kön. I övriga undersökta länder är skillnaderna mindre och deltidsanställda har i flera länder lägre sjukfrånvaro än heltidsanställda.

**Tillfälligt anställda** har betydligt lägre sjukfrånvaro än fast anställda i samtliga undersökta länder. I de 15 länder som i januari 2004 var medlemmar i EU var de tillfälligt anställdas sjukfrånvaro i genomsnitt drygt 30 procent lägre än bland de fast anställda under perioden 2000–2004. Allra störst var skillnaderna i Sverige där de tillfälligt anställdas sjukskrivning var omkring 56 procent lägre än bland de fast anställda. Andra länder med stora skillnader var Storbritannien och Finland.

Generellt i Västeuropa gäller att sjukfrånvaron bland kvinnor är högre inom **hälso- och sjukvårdssektorn** än inom basnäringar, industri och övrig tjänstesektor. Andelen av de anställda kvinnorna som arbetar inom hälso- och sjukvårdssektorn är betydligt högre i de Nordiska länderna än i övriga länder. Sverige avviker inte från detta generella mönster förutom att nivån på sjukfrånvaron här är högre över lag. Bland män är det inom basnäringar och industrin som sjukfrånvaron är högst.

**Sammanfattningsvis** kan sägas att den svenska sjukfrånvaron är fortsatt unik genom sin höga nivå, där nu endast Norge kan uppvisa liknande nivåer, samt genom sitt starka samband med utvecklingen på arbetsmarknaden. Svensk sjukfrånvaro fortsätter också att vara mer koncentrerad till företrädesvis äldre kvinnor än i andra länder liksom till fast- och deltidsanställda.

***Följande Redovisar har publicerats under år 2005***

- 2005:1 Bostadsbidrag – effekter av ändrat intervall för återkrav/  
tilläggsutbetalning
- 2005:2 Uppskattning av mörkertalet i BTP
- 2005:3 Statens åtagandekostnad för sjuk- och aktivitetsersättning.  
Uppskattning under 49 år, räknat från ett basår
- 2005:4 Det ekonomiska utfallet inom det allmänna pensionssystemet  
under de senaste 10 åren
- 2005:5 Försäkringskassans metodundersökning 2004. Bakgrund och  
metod
- 2005:6 Sjukfrånvaron i Sverige i ett europeiskt perspektiv 1983–2004